

COOPERATION MECHANISMS BETWEEN LOCAL SELF-GOVERNMENT UNITS OF RADOM'S SUBREGION WITH CLUSTERS AND WITH BUSINESS - BASED ON AUTHOR'S OWN RESEARCH

MECHANIZMY WSPÓŁPRACY JEDOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO SUBREGIONU RADOMSKIEGO Z KLASTRAMI I BIZNESEM W ŚWIETLE WŁASNYCH BADAŃ

Adam Oleksiuk

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

ABSTRACTS

This study is devoted to the existing mechanism of cooperation of Local Self-Government Units (LGUs) of the Radom's subregion with clusters and business. This article is based on author's research as presented in the final report Free Examination of existing sub-regional cooperation mechanisms between Radom's local self-government and business clusters within the project "Orchestra" implemented under Priority VIII - Regional human resources, Measure 8.1 Development of staff and enterprises in the region, Sub-measure 8.1.2 Support for adaptation and modernization in the region. This article is based on up-to-date sources of information on the sub-region and on Radom. In the course of the study author used the database of Regional Data of the Central Statistical Office, including Statistical Handbook of Local Self-Government. A valuable source of information for individual districts were the information on their official websites and policy documents of individual municipalities and counties. For the purposes of this study the research tool was applied in the form of a survey questionnaire.

Niniejsze opracowanie poświęcone jest istniejącym mechanizmom współpracy Jednostek Samorządu Terytorialnego (JST) subregionu radomskiego z klastrami i biznesem. Artykuł powstał na podstawie własnych badań prezentowanych w raporcie końcowym pt. „Badanie istniejących mechanizmów współpracy JST subregionu radomskiego z klastrami i biznesem” w ramach projektu Orkiestra realizowanego w ramach prio-

rytetu VIII Regionalne kadry gospodarki, Działanie 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałanie 8.1.2 wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie. Artykuł powstał na podstawie aktualnych źródeł i informacji dotyczących subregionu radomskiego. W toku badania wykorzystano bazy Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego, w tym m.in. Statystyczne Vademecum Samorządowca. Cennym źródłem wiedzy dla poszczególnych powiatów były informacje znajdujące się na ich oficjalnych serwisach internetowych oraz w dokumentach strategicznych poszczególnych gmin i powiatów. Na potrzeby niniejszego opracowania skonstruowano narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza ankietowego.

KEY WORDS:

clusters, cluster initiative, innovation, economic development, local self-government units, Radom's sub-region

klastry, inicjatywa klastrowa, innowacje, rozwój gospodarczy, jednostki samorządu terytorialnego, subregion radomski

WPROWADZENIE

W skład subregionu radomskiego wchodzi osiem następujących powiatów: białobrzeski, kozienicki, lipski, przysuski, radomski, szydłowiecki, zwoleniński oraz miasto Radom. Zajmują one łączną powierzchnię 5657,71 km², co stanowi około 15,91% powierzchni województwa mazowieckiego. Samo województwo mazowieckie należy zaliczyć do województw średnio statystycznie zamożnych. Produkt Krajowy Brutto per capita w 2011 r. wynosił 60 359 zł, co stanowiło 102% średniego PKB na mieszkańca w Unii Europejskiej oraz 163% średniego poziomu krajowego, z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej. Województwo mazowieckie osiągnęło przeciętny poziom rozwoju w Unii Europejskiej oraz stale zmniejsza dystans do wyżej rozwiniętych regionów Europy. Tak szybkie tempo wzrostu gospodarczego Mazowsze zawdzięcza jednak przede wszystkim Warszawie, która rozwija się relatywnie szybciej niż większość regionów w Europie. Poza miastem stołecznym Warszawa i jego suburbiami oraz okolicami Płocka i Siedlec większa jego część jest stosunkowo słabo rozwinięta. Do jednych z najslabiej rozwiniętych regionów należy subregion radomski. Trzeba podkreślić, że samorząd powiatowy zamyka system samorządu lokalnego. Powiat jest drugim lokalnym szczeblem

władzy publicznej. Zadania powiatu określone są numerycznie, a ich katalog jest w systemie prawnym zamknięty. Sytuacja taka jest wynikiem generalnej klauzuli kompetencyjnej na rzecz gmin. Jak już podkreślano, stanowiący przedmiot niniejszego opracowania podregion radomski jest jednym z najbiedniejszych regionów województwa, co wpływa na możliwości prowadzenia na jego terytorium działalności gospodarczej i tworzenia klastrów czy inicjatyw klastrowych. Z tego też względu rola JST jako kreatora działań partycypacyjnych i wsparcia programowego dla inicjatyw w subregionie radomskim jest szczególnie istotna.

ROZWÓJ KLASTRÓW I BIZNESU JAKO ZADANIE JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Koncepcja klastra staje się coraz bardziej popularna. Jest ona coraz ważniejszą formą organizowania działalności gospodarczej w przestrzeni geograficznej. Klastry stanowią formę współpracy między trzema grupami podmiotów, tj. przedsiębiorstwami, podmiotami naukowo-badawczymi oraz władzami publicznymi zarówno centralnymi, jak i samorządowymi; tworzą środowisko ułatwiające intensywne procesy interakcji i kooperacji między poszczególnymi podmiotami. W literaturze przedmiotu klastery określa się jako geograficzne skupisko wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm i działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (np. uniwersytetów, jednostek normalizacyjnych i stowarzyszeń branżowych), konkurujących między sobą, ale również współpracujących [Porter 2001]. Definicja Ministerstwa Gospodarki określa pojęcie klastra w sposób następujący: jest to „przestrzenna i sektorowa koncentracja podmiotów działających na rzecz rozwoju gospodarczego lub innowacyjności oraz co najmniej 10 przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą na terenie jednego lub kilku sąsiednich województw, konkurujących i współpracujących w tych samych lub pokrewnych branżach oraz powiązanych rozbudowaną siecią relacji o formalnym i nieformalnym charakterze, przy czym co najmniej połowę podmiotów funkcjonujących w ramach klastra stanowią przedsiębiorcy” [Rozporządzenie MG, DzU 2006, nr 226, poz. 1651.]. Z definicji tej jasno wynika, iż przedsiębiorstwa w klastrach zlokalizowane są w określonej przestrzeni geograficznej, czyli w obrębie określonych prawem granic administracyjnych jednej gminy, kilku gmin czy też powiatu. Podstawowym zadaniem władz samorządowych, co należy podkreślić, jest wsparcie biznesu, czyli lokalnej działalności gospodarczej

prowadzonej przez przedsiębiorstwo w obrębie granic administracyjnych danej gminy. Ważną regulacją prawną określającą wspieranie rozwoju, przedsiębiorczości, i tym samym zapewniającą trwały i zrównoważony rozwój kraju i spójność społeczno-gospodarczą, jest Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju [Dz U 2006, nr 227, poz. 1658. z późn. zm., art. 2–3].

Prowadzenie polityki rozwoju w zakresie promocji przedsiębiorczości na szczeblu lokalnym spoczywa na samorządzie powiatowym i gminnym, na szczeblu regionu – na samorządzie województwa, w skali kraju zaś na Radzie Ministrów. Jednostki samorządu terytorialnego odpowiadają m.in. za: budowę i utrzymanie infrastruktury technicznej oraz współpracę z organizacjami pozarządowymi, społecznościami lokalnymi i regionami innych państw. W Ustawie o swobodzie działalności gospodarczej podkreślona została szczególna rola władz samorządowych w stosunku do przedsiębiorców. W art. 8. czytamy, iż to organy administracji publicznej wspierają rozwój przedsiębiorczości, tworząc korzystne warunki do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej, w szczególności wspierają mikroprzedsiębiorstwa oraz sektor małych i średnich przedsiębiorstw [DzU 2004, nr 173, poz. 1807. z późn. zm., art. 8., ust. 1.]. Tworzenie i rozwój klastrów w regionie wiąże się z wieloma zjawiskami, które pozytywnie wpływają na konkurencyjność i innowacyjność gospodarki lokalnej.

Reasumując, aktywna rola władz samorządowych to nie tylko tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, jej promocja, lecz także zwiększanie adaptacyjności lokalnej gospodarki. Działania podejmowane przez władze samorządowe powinny być prowadzone w długim horyzoncie czasowym. Odpowiednia polityka stymulowania lokalnego biznesu może przyczynić się do tworzenia i rozwoju klastrów, sprzyjać podejmowaniu działalności gospodarczej, a w dłuższej perspektywie prowadzić do wzrostu konkurencyjności danego subregionu. Rozwój klastrów/inicjatyw klastrowych czy też działalności gospodarczej jest zróżnicowane i zależy w dużej mierze od potencjału i skuteczności danej jednostki samorządu terytorialnego.

Z danych GUS wynika, iż na terytorium subregionu radomskiego znajduje się 51 213 podmiotów gospodarki narodowej, co stanowi 8,22% wszystkich podmiotów w województwie mazowieckim. Największa koncentracja podmiotów występuje na Obszarze Metropolitalnym Warszawy. Na jego terytorium łącznie zlokalizowanych jest 77,96% wszystkich pod-

miotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w województwie mazowieckim. Najwięcej podmiotów stanowią mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do dziewięciu osób (łącznie 48 968 podmiotów) oraz małe przedsiębiorstwa zatrudniające między 10 a 49 pracowników (1846). Warto zwrócić uwagę, że w przypadku terenów słabo zurbanizowanych, jakim jest subregion radomski, zdecydowanie przeważają podmioty zajmujące się produkcją rolną. Szczegółowe dane są zaprezentowane w tabeli nr 1.

Tabela 1. Podmioty gospodarki narodowej według klas wielkości w subregionie radomskim (stan na 31.12.2012 r.)

Jednostka terytorialna	ogółem	0-9	10-49	50-249	250-999	1000 i więcej
Subregion radomski	51 213	48 968	1846	359	34	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

W województwie mazowieckim do końca 2013 roku powstało łącznie trzydzieści dziewięć klastrów i inicjatyw klastrowych. Według danych Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości organizacje te najczęściej powstawały z inicjatywy przedsiębiorstw (np. Mazowiecki Klaster Druku i Reklamy „Kolorowa Kotlina”, Klaster „Green Cars”). Zdarzało się jednak, że inicjatorem ich działalności były instytucje naukowe, jak w przypadku Mazowieckiego Klastra Peptydowego (Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN) oraz samorządów, czego przykładem jest Mazowiecki Klaster Owocowy (Urząd Gminy Pniewy). Na uwagę zasługuje ich koncentracja przestrzenna – prawie wszystkie zlokalizowane są w Warszawie. Tylko nieliczne znajdują się w innych miastach regionu (Radom, Pniewy). Stworzenie przyjaznego otoczenia zarówno dla przedsiębiorców, jak i rozwoju współpracy na linii biznes – nauka – otoczenie stanowi jeden z priorytetów polityki Samorządu Województwa Mazowieckiego. W dokumentach strategicznych regionu wskazuje się klastry jako ważny instrument do osiągnięcia tego celu. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 jako jeden z kierunków działań wyznacza „rozwój regionalnych sieci kooperacyjnych i przepływu nowoczesnych technologii”. Z kolei Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza na lata 2007–2015 (RIS Mazovia) uznaje m.in. pobudzanie tworzenia i rozwoju klastrów oraz innych struktur sieciowych za swój cel operacyjny.

Tabela 1. Klastry i inicjatywy klastrowe województwa mazowieckiego

L.p.	Nazwa klastra	Koordynator klastra
1.	Klaster Poland to Europe - PO RPW 2011	Stowarzyszenie Poland to Europe
2.	Mazowiecki Klaster IT	PK-Soft Sp. z o.o.
3.	Wspólnota na rzecz rozwoju technologii Telco 2.0	Fundacja LEM
4.	EduKlaster - Nowe Media w Edukacji	Fundacja Obserwatorium Zarządzania
5.	alternatywny.klaster.info	Sekwencja Sp. z o.o.
6.	Mazowiecki Klaster Technologii Informatycznych i Komunikacyjnych (ICT)	Stowarzyszenie Rozwoju Społeczno-Gospodarczego „Wiedza“
7.	Klaster e-innowacji	Ośrodek Innowacji i Rozwoju Technologii IT Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
8.	Lacto - Feed Rozwój technologii leczenia żywieniowego	Fundacja Bank Mleka Kobięcego
9.	Mazowiecki Klaster Peptydowy	Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. M. Mossakowskiego Polskiej Akademii Nauk
10.	Klaster Leczenia Bólu	Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. M. Mossakowskiego Polskiej Akademii Nauk
11.	Klaster Nauk Medycznych i Biomedycznych „Alice-Med”	Instytut Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej im. M. Mossakowskiego Polskiej Akademii Nauk
12.	Klaster Centrum Inżynierii Biomedycznej	Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego
13.	Mazowiecki Sojusz Energetyczny	Instytut Agroenergetyki Sp. z o.o.
14.	EFA – Energy from Algae – Energia z Alg	Fundacja Komunalna
15.	Porozumienie Kooperacyjne Podmiotów Wspierających Rozwój Budownictwa	Polska Izba Gospodarcza Towarzystw Budownictwa Społecznego
16.	Proekologiczny Klaster Budowlany	Muradom Sp. z o.o.
17.	EUROPOLBUDATOM	Fundacja Wszechnicy Budowlanej
18.	Platforma Innowacji w Architekturze – SMART GRIDS	Krajowa Izba Gospodarcza Elektroniki i Telekomunikacji

19.	Klaster konstrukcji i technologii lotniczych GENERAL AVIATION	Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarsława Dąbrowskiego
20.	Mazowiecki Klaster Lotniczy AVIATION MAZOVIA	Stowarzyszenie Młodych Inżynierów Lotnictwa
21.	Klaster Ochrony i Monitoringu Zwierząt	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Europejski Instytut Rozwoju Przedsiębiorczości
22.	Powiązanie Kooperacyjne „Migracje.NET”	Animals Way Spółka Akcyjna
23.	Optoklaster – Mazowiecki Klaster Innowacyjnych Technologii Fotonicznych - PO RPW 2011	Instytut Optyki Stosowanej
24.	SpediGo Polish Group	Sawa Logistics Sp. z o.o.
25.	Klaster INNOWATORZY	Fundacja Życzliwy Przedsiębiorca w Polsce
26.	Creative Communication Cluster	Polska Fundacja Komunikacji
27.	MultiShow Cluster – MultiShow Solution for Sports & Leisure Facilities Cluster	Polskie Stowarzyszenie Rozwoju Infrastruktury Sportu i Rekreacji IAKS
28.	Mazowiecki Klaster Druku i Reklamy „Kolorowa Kotlina”	Stowarzyszenie Mazowiecki Klaster Druku i Reklamy Kolorowa Kotlina
29.	Mazowiecki Klaster Efektywności Energetycznej i Odnawialnych Źródeł Energii	Mazowiecka Agencja Energetyczna Sp. z o.o.
30.	Stowarzyszenie „Łódzko Mazowiecki Klaster Owocowo Warzywny”	
31.	Klaster BioTechMed	firma BTM
32.	Klaster Green Cars	
33.	Klaster Budownictwo-Polska Centralna	Centrum Innowacji NOT
34.	Klaster Kosmiczny Mazovia	Polskie Biuro ds. Przestrzeni Kosmicznej, Agencja Rozwoju Mazowska S.A.
35.	Naukowo-Technologiczny Klaster Samochodów Ekologicznych	Międzynarodowe Stowarzyszenie Edukacyjno-gospodarcze POLARAB
36.	Polski Klaster Motoryzacyjny	Stowarzyszenie Producentów Części Motoryzacyjnych
Subregion Radomski		

37.	Mazowiecki Klaster Owocowy	Związek Sądowników Rzeczypospolitej Polskiej, Urząd Gminy Pniewy
38.	Radomski Klaster Meblowy	
39.	Mazowiecki Klaster Energetyczny	Uniwersytet Technologiczny – Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu

Źródło : opracowanie własne na podstawie danych Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości

ZAKRES WSPARCIA PRZEZ JST KLASTRÓW I PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH W SUBREGIONIE RADOMSKIM W OPINII WŁADZ SAMORZĄDOWYCH

W styczniu 2014 r. przeprowadzono badanie w gminach i powiatach subregionu radomskiego, które miało na celu określenie roli władz samorządowych w tworzeniu i funkcjonowaniu klastrów i zakresu wsparcia dla podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenie subregionu radomskiego. Narzędziem badawczym był sporządzony kwestionariusz ankiety, który został skierowany do władz samorządowych subregionu radomskiego. Otrzymano 20-procentowy zwrot ankiet.

Na podstawie przeprowadzonego badania należy stwierdzić, że jakiegokolwiek działania wspierające klastry prowadzi 10,7% badanych gmin i powiatów. Najczęstszymi formami aktywności są:

- a) promocja idei współpracy (35,2%),
- b) promocja idei klasteringu (27,3%),
- c) wizyty studyjne w klastrach (19,6%),
- d) podnoszenie kwalifikacji przedsiębiorców (12,9%),
- e) promocja branż, w których działają klastry (11,9%),
- f) tworzenie instytucji otoczenia rynkowego na potrzeby klastrów (4,3%),
- g) opracowywanie raportów, analiz dotyczących klastrów (1,7%),
- h) identyfikacja podmiotów oraz pomoc w formalizacji współpracy (0,8%),
- i) działania promocyjne klastra ze środków publicznych (0,6%),
- j) tworzenie w urzędzie gminy komórek do spraw klastrów (0,5%),

Najczęstszą formą wsparcia klastrów była promocja współpracy

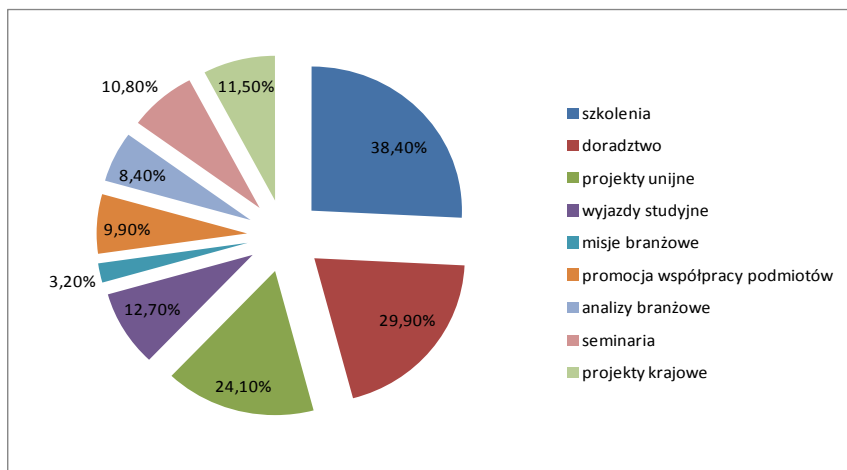
(35,2%), promocja idei klasteringu (27,3%), wizyty studyjne w klastrach (19,6%) oraz podnoszenie kwalifikacji przedsiębiorców (12,9%). Zdecydowanie mniejsze wsparcie polegało na działaniach promocyjnych klastra ze środków publicznych (0,6%) czy tworzeniu specjalnych komórek do spraw klastrów w urzędach gmin i powiatów (0,5%).

Władze samorządowe wskazały ich zdaniem najważniejsze przeszkody w rozwoju i tworzeniu klastrów w podregionie radomskim (mogły one maksymalnie wskazać pięć najważniejszych przyczyn). Za najważniejsze przeszkody w rozwoju klastrów w subregionie radomskim uznano:

- a) niską skłonność przedsiębiorstw do współpracy (81,7%),
- b) niski poziom wiedzy o klastrach i o korzyściach wynikających z ich działalności (50,4%),
- c) inicjatywy oddolne, które nie mają kontynuacji (47,1),
- d) brak odpowiednio skoordynowanej polityki klastrowej (45,3%),
- e) zbyt skomplikowane rozwiązania prawne dotyczące współpracy podmiotów prywatnych w publicznych (43,1%),
- f) brak wykwalifikowanej siły roboczej (32,6%),
- g) niski poziom przedsiębiorczości (31,5%),
- h) brak animatorów klastrów (21,1%),
- i) brak odpowiednich modeli zarządzania klastrami (19,4%),
- j) brak odpowiednich mechanizmów wymiany informacji (19,2%),
- k) rozproszone źródła finansowania klastrów (11,4%),
- l) niski poziom rozwoju infrastruktury (11,3%),
- m) inne (6,7%).

Z klastrami współpracę podejmuje (władze samorządowe mogły wskazać maksymalnie dwie odpowiedzi) 14% badanych gmin, głównie w zakresie szkoleń (38,4%) i doradztwa (29,9%) oraz projektów unijnych (24,1%) i projektów krajowych (11,5%). Ponadto gminy zajmują się: promocją współpracy podmiotów (9,9%), analizami branżowymi (8,4%), misjami branżowymi (3,2%), wyjazdami studyjnymi (12,7%), organizacją seminariów (10,8%) (por. wykres 1.).

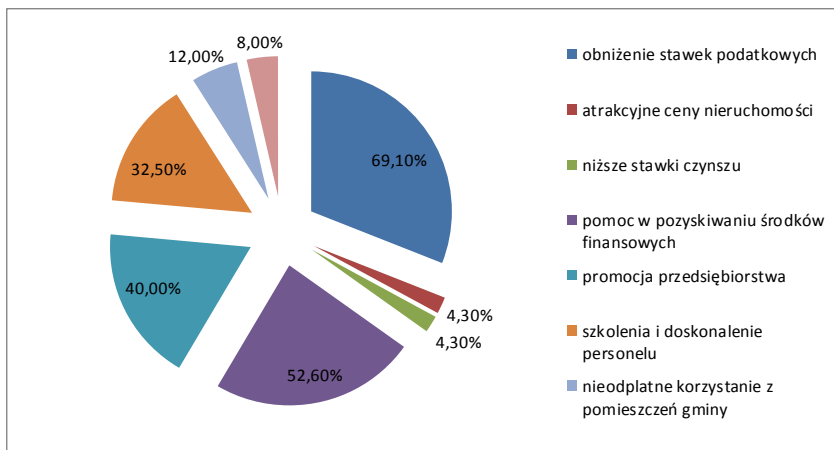
Wykres 1. Rodzaj podejmowanej współpracy gmin i powiatów subregionu radomskiego z klastrami/inicjatywami klastrowymi

Źródło: Badanie własne istniejących mechanizmów współpracy JST subregionu radomskiego z klastrami i biznesem w ramach projektu Orkiestra realizowanego w ramach priorytetu VIII Regionalne kadry gospodarki, Działanie 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałanie 8.1.2 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie

Badane gminy i powiaty wskazały (mogły zaznaczyć maksymalnie trzy odpowiedzi), że udzielają wsparcia podmiotom gospodarczym głównie w postaci obniżenia stawek podatkowych (69,1%), pomocy w pozyskiwaniu środków finansowych (52,6%), promocji przedsiębiorstwa (40%). Gminy udzielają także wsparcia w postaci np. nieodpłatnego korzystania z pomieszczeń gmin (12,0%) czy atrakcyjnych cen nieruchomości (4,3%), (por. wykres 2.).

Wykres 2. Wsparcie udzielane podmiotom gospodarczym przez gminy i powiaty subregionu radomskiego

Źródło: Badanie własne istniejących mechanizmów współpracy JST subregionu radomskiego z klastrami i biznesem w ramach projektu Orkiestra realizowanego w ramach priorytetu VIII Regionalne kadry gospodarki, Działanie 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałanie 8.1.2 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie

Na terenie Radomia funkcjonuje stowarzyszenie „Radomskie Centrum Przedsiębiorczości”. Wspiera ono inicjatywy społeczne, mające na celu promowanie i wspieranie przedsięwzięć gospodarczych osób przedsiębiorczych przyczyniających się do rozwoju gospodarczego Miasta Radomia i subregionu radomskiego. Stowarzyszenie jest ośrodkiem Krajowego Systemu Usług działającego pod auspicjami Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. W ramach prowadzonej działalności świadczone są usługi szkoleniowe, informacyjne oraz finansowe, poprzez udzielanie pożyczek przedsiębiorcom.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Koncepcja klastrów to określony sposób myślenia o gospodarce, która definiuje nową rolę przedsiębiorstw (zwłaszcza małych i średnich) oraz innych podmiotów władz dążących do zwiększenia konkurencyjności.

Klastry wymuszają na władzach samorządowych pełnienie zupełnie nowej funkcji w aktywizacji rozwoju regionalnej gospodarki. Subregion radomski pozostaje pod silnym wpływem Warszawy jako ośrodka koncentracji procesów rozwojowych województwa, co sprzyja marginalizacji ośrodka i zjawisku „drenażu mózgów”. Radomskie przedsiębiorstwa posiadają niewielkie możliwości konkurencyjności o specjalistów.

Zdecydowana większość powiatów nie jest związana i nie utrzymuje sformalizowanej współpracy ani z klastrami, ani z żadnym wybranym przedsiębiorstwem np. na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego. Informacje dotyczące działalności klastrów znajdują się w gestii poszczególnych urzędów miast i gmin. Działania na rzecz klastrów powinny prowadzić wszystkie gminy i powiaty. Niezwykle istotne jest przejęcie inicjatywy w zakresie wzmocnienia postaw proinnowacyjnych i proklastrowych w subregionie radomskim; klastry mogą przyczynić się do zmniejszenia dysproporcji w rozwoju gospodarczym i warunków życia ludności [Oleksiuk 2012] pomiędzy poszczególnymi gminami w subregionie radomskim. Niezbędne jest prowadzenie przez władze powiatu i gmin pogłębionego doradztwa i szkoleń w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, tworzenia kooperacji służącej łączeniu się przedsiębiorstw w inicjatywy klastrowe.

REFERENCES

- Analizy potencjału innowacyjnego sektora MŚP w województwie mazowieckim. Raport końcowy, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego w Warszawie, PSDB, Warszawa 2013.
- Badanie w zakresie wpływu inicjatyw klastrowych z województwa mazowieckiego na kształtowanie inteligentnej specjalizacji regionu. Raport końcowy, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego w Warszawie, PSDB, Warszawa 2013.
- DzU 2006, nr 227, poz. 1658. z późn. zm., art. 2–3.
- DzU 2004, nr 173, poz. 1807. z późn. zm., art. 8, ust. 1.
- Główny Urząd Statystyczny, w tym Bank Danych Regionalnych i Statystyczne Vademecum Samorządowca.
- Klastry w województwie mazowieckim, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012.
- Oleksiuk A., Uwarunkowania i mechanizmy tworzenia innowacji jako

czynniki rozwoju gospodarczego, Wydawnictwo Uniwersytetu
Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2012.

Porter M. E., Porter o konkurencji, PWE, Warszawa 2001.

Rozporządzenie MG, DzU 2006, nr 226, poz. 1651.

Zawadzki P., Sytuacja demograficzna, społeczna i ekonomiczna subregionu
radomskiego w świetle analizy danych zastanych, Warszawa 2008.

SERWISY INTERNETOWE KLASTRÓW/INICJATYW KLASTROWYCH

Radomski Klaster Metalowy – <http://www.investinradom.pl/>

Mazowiecki Klaster Owocowy – <http://pniewy.pl/>

Mazowiecki Klaster Energetyczny – <http://www.mae.com.pl/>

Mazowiecki Klaster Lotniczy AVIATION MAZOVIA – <http://www.sml-poland.eu>

SERWISY INTERNETOWE POWIATÓW SUBREGIONU RADOMSKIEGO

białobrzeskiego – <http://www.bialobrzegipowiat.pl/>

kozienickiego – <http://www.kozienicepowiat.pl/>

lipskiego – <http://powiatlipsko.pl/>

przysuskiego – <http://www.przysucha.pl/>

Radomia – <http://www.radom.pl/>

radomskiego – <http://www.radompowiat.pl/>

szydłowieckiego: <http://www.szydlowiecpowiat.pl/>

zwolenńskiego: <http://www.zwolenpowiat.pl/>